

Nakładka do realizacji programu nauczania: „Mali Badacze – Wielcy Odkrywczy”, metodą projektów dla dzieci nadpobudliwych psychoruchowo.

Metoda projektów – założenia metodyczne

Praca metodą projektów ma ściśle określoną strukturę, na którą składają się trzy etapy.

Etap I – Pojawienie się tematu projektu wynikającego z zainteresowań dzieci lub ewentualnie podanego z inicjatywy nauczyciela. Opracowanie z dziećmi wstępnej siatki tematycznej z pytaniami, uwzględniającej wymagania dydaktyczne. Przeprowadzenie zajęć wprowadzających w temat, budujących dla całej grupy wspólne doświadczenia w tym obszarze. Na podstawie takich działań uczniowie wspólnie podejmują decyzję o podjęciu pracy nad danym projektem. Jeżeli temat nie budzi zainteresowań dzieci, nie spełnia celów lub jest zbyt trudny do realizacji, następuje jego odrzucenie i dalsze poszukiwania. Jeżeli spełnia te kryteria dzieci podejmują się dalszej pracy. Wspólnie układają siatkę tematyczną odnoszącą się do obecnego ich stanu wiedzy, a następnie opracowują siatkę lub listę pytań określającą czego chcieliby się dowiedzieć podczas realizacji projektu.

Etap II – Na drugim etapie następuje ponowna weryfikacja sporządzonych siatek tematycznych mająca na celu powiązania wiedzy z umiejętnościami. Na podstawie tak sporządzonego schematu zostają zaplanowane zajęcia terenowe, wizyty ekspertów, gości. Rozpoczyna się czas aktywności badacza, czyli samodzielnego zdobywania wiedzy i umiejętności. W zdobywaniu tych doświadczeń ma pomóc wcześniej sformułowana siatka tematyczna zawierająca pytania w obrębie realizowanej tematyki projektu. Każda działalność małych badaczy kończy się przedstawieniem zdobytej wiedzy za pomocą opisów, rysunków, działań konstrukcyjnych, zabaw, inscenizacji itp. Następuje powrót do siatki, określenie na ile udało się znaleźć odpowiedzi na zawarte w niej pytania i powrót do dalszych zadań. W czasie takiej pracy siatka na bieżąco może być weryfikowana przez uczniów, uzupełniania o nowe obszary zainteresowań.

Etap III –Zakończenie projektu ma charakter podsumowania zdobytej wiedzy i nowych umiejętności. Następuje zaplanowanie wydarzenia kulminacyjnego, mającego być ostatecznym podsumowaniem realizowanego projektu, weryfikacją stawianych przez dzieci hipotez i oceną realizacji celów. Wspólne przedsięwzięcie, jakim jest przygotowanie zaprezentowania przeprowadzonego projektu, ma również umożliwić dzieciom wzajemną wymianę doświadczeń. Po wydarzeniu kulminacyjnym, które może być przedstawione w formie np. wystawy, książki, przedstawienia itp., następuje jeszcze końcowa analiza przeprowadzonego projektu (J.H. Helm, L.G. Katz,, 2003 s.23-26).

Biuro projektu: ul.Paderewskiego 11/13, 61-740 Poznań, tel. 61 624 37 86, www.betterfield.pl

Metoda projektów, oprócz podziału na trzy etapy jego realizacji, opiera się na pięciu cechach strukturalnych: dyskusji, pracy w terenie, reprezentacji, badaniu i odtworzeniu. Mają one na celu pomóc nauczycielowi w stworzeniu struktury zajęć dostosowanej do potrzeb i możliwości dziecka. Struktura pozwala dzieciom zrozumieć ramy, w których mogą swobodnie realizować swoją aktywność. Zabezpiecza przed robieniem tego na co dziecko ma ochotę, a nie jest związane z realizacją projektu. Staje się ona, zatem z jednej strony ograniczeniem ich wolności, z drugiej jednak jej źródłem. Praca zgodnie z tymi zasadami ma doprowadzić do realizacji udanego projektu, dlatego obowiązuje na każdym jego etapie. Z uwagi jednak, iż w każdej fazie projektu praca wymaga zróżnicowanej aktywności, cechy te nabierają innego znaczenia, przyjmując nowe funkcje (tabela 1.).

Tabela 1. Cechy strukturalne projektu w fazach jego realizacji

	I etap	II etap	III etap
Dyskusja	Dzielenie się swoimi obecnymi doświadczeniami i wiedzą związaną z tematem.	Przygotowanie pracy w terenie i wywiadów. Podsumowanie pracy terenowej. Uczenie się ze źródeł wtórnych.	Przygotowanie do podzielenia się historią projektu. Podsumowanie i ewaluacja projektu.
Praca w terenie	Rozmowa dzieci z rodzicami i innymi osobami.	Wyjście na zewnątrz w celu badań terenowych, robienie wywiadów z ekspertami i innymi osobami.	Ewaluacja projektu oczami innych (gości).
Reprezentacja	Rysunki, pisanie historii, konstrukcje, zabawy tematyczne, w których dzielą się swoimi doświadczeniami.	Szkice, notatki z obserwacji , rysunki, pisanie historii, konstrukcje, diagramy, mapy, listy pojęć dla uwidocznienia tego, czego się dowiedziały.	Skondensowanie i podsumowywanie historii (selekcja materiału) w celu podzielenia się z innymi.
Badanie	Tworzenie pytań, problemów na bazie tego, co wiedzą i czego chcą się dowiedzieć.	Sprawdzanie hipotez postawionych w fazie I Badania w terenie i w innych źródłach (np.biblioteki).	Spekulowanie na temat nowych pytań.

		Stawianie następnyc pytań.	
Odtworzenie (wystawa, pokaz)	Dzielenie się tym, co prezentowały w I fazie.	Dzielenie się reprezentacją nowych doświadczeń. Stałe dokumentowanie trwającego projektu (np. zdjęcia jak pracują, rysunki na ten temat).	Podsumowanie tego, czego nauczyły się dzięki projektowi. Wydarzenie – impreza, wystawa, występ.

Źródło: S. C.Chard Chard, S.C. (1998) *The Project Approach: Managing Successful Projects*.

Cechy strukturalne projektu jako wsparcie dla dzieci z nadpobudliwością psychoruchową

Wszystkie pięć cech strukturalnych metody projektów wpisują się w istotny sposób we wspieranie kształtowania kompetencji dzieci z nadpobudliwością psychoruchową. Podczas dyskusji, która towarzyszy uczniom na każdym etapie pracy, stanowiącej podstawę budowania struktury projektu, jego ewaluacji jaki i wymiany wiedzy, uczeń ten ma możliwość poszerzania słownictwa, ale przede wszystkim kształtowania kompetencji komunikacyjnych. Struktura projektu pozwala dziecku na wypowiedź w dogodnych warunkach z wykorzystaniem ruchu, nie musi on siedzieć w ławce. Dyskusje prowadzone w ramach metody projektu, stwarzają możliwość przekazania własnego zdania wszystkim dzieciom. Każda uczestnik projektu zbiera wiedzę w swoim zakresie budując tym samym kapitał całej grupy, dlatego każda wypowiedź staje się cenna i wartościowa. W ten sposób poczucie własnej wartości u dzieci może być budowane w oparciu o ich wkład w prace grupy, jakość tej pracy jak i jej rezultaty. Nauczyciel ma też możliwość wspierania dzieci z nadpobudliwością psychoruchową na tle grupy poprzez wskazywanie im obszarów, w których mogą zostać ekspertami na tle klasy czy wyznaczenia ich roli w dyskusji. Takim działaniem nie tylko kształtuje ich kompetencje komunikacyjne, podnosi zasób wiedzy, ale przede wszystkim buduje poczucie własnej wartości i wspiera ich społeczne funkcjonowanie w klasie. Podczas realizacji projektów dzieci doświadczają wielu sytuacji, które prowokują dyskusje, stanowiącą okazję do podejmowania różnych decyzji, które wymagają wspólnego zaangażowania, współpracy, ale również negocjowania i budowania kompromisu. Wszystkie te doświadczenia kształtują kompetencje językowe pod kątem budowania własnych wypowiedzi, ich argumentowania, wypowiadania własnych sądów i przekonań, jak i oczywiście kompetencje społeczne takie jak: nawiązywanie wzajemnych relacji, rozwiązywania sytuacji konfliktowych, budowania kompromisu, czekanie na swoją kolej, przyjmowania argumentacji osób z drugich itd. Warto zauważyć, że właśnie w obszarach utrzymywania wzajemnych relacji w grupie dzieci z nadpobudliwością psychoruchową wykazują wiele deficytów, dlatego tworzenie przestrzeni do ich wspierania jest szczególnie istotne dla podnoszenia efektywności procesu ich edukacji.

Następna cecha strukturalna metody projektów to praca w terenie, która dostarcza osobistych doświadczeń, dzięki którym dzieci mogą rozszerzać swój zasób wiedzy i umiejętności, a także odnieść go do zastosowania w praktyce. Zdobywanie wiedzy w terenie pozwala dzieciom na uzyskanie nowych informacji poprzez bezpośrednie doświadczanie oparte na konkretności. Nauka w taki sposób umożliwia także poznanie polisensoryczne. Uczy również planowania, gdzie i w jaki sposób można znaleźć potrzebne informacje oraz jak je utrwalić by nie zostały zapomniane. Taki sposób zdobywania wiedzy jest korzystny dla wszystkich dzieci, ale w szczególny sposób wpisuje się on w potrzeby uczniów z nadpobudliwością psychoruchową. Z racji na ich trudności z koncentracją uwagi, pobudliwością ruchową wykazują oni obniżony zakres spostrzegania, utrudnione zapamiętywanie. Metoda projektów pozwala, tym dzieciom poprzez bezpośrednie doświadczanie otaczającej rzeczywistości, na zaspokojenie potrzeby ruchu podczas procesu uczenia się. Projekt, który najczęściej dotyczy najbliższego otoczenia dziecka zapewnia mu możliwość polisensorycznego jego eksplorowania, co jest bardzo korzystne dla tych dzieci. Praca metodą projektów umożliwia zindywidualizowane procesy nauczania, dzięki czemu każdy uczeń samodzielnie w swoim tempie, w swój preferowany sposób poszukuje informacji. Taka organizacja procesu nauczania pozwala dziecku z nadpobudliwością psychoruchową na kinestetyczny sposób poznania, co umożliwia mu koncentrację na zadaniu a nie zaspokojeniu potrzeby ruchu. Z uwagi na różnorodność wykonywanych zadań (cała klasa nie musi wykonywać takiego samego zadania) nauczyciel ma możliwość dostosowania zadania do potrzeb i możliwości dziecka z nadpobudliwością. Biorąc pod uwagę, iż praca projektowa zakłada pracę grupową, a wyniki uzyskane przez każde dziecko stanowią istotny wkład w całość realizowanego zadania, wszyscy uczniowie mają możliwość w niej odniesienia sukcesu.

Reprezentacja, jako następna cecha strukturalna przedstawia sposób, w jaki dzieci komunikują, przedstawiają swoje pomysły i doświadczenia. Każde dziecko potrafi porządkować informacje o swoich osobistych przeżyciach związanych z projektem i je przekazywać, chociaż forma tego przekazu może być bardzo zróżnicowana np. rysunek, scenka, zapis tekstowy, matematyczny, konstrukcja itp. Uczniowie podczas pracy projektem muszą sobie przypomnieć informacje, jakie zgromadzili podczas pracy w terenie i je zaprezentować reszcie grupy. Prezentowanie zdobytej wiedzy i umiejętności wymaga przeanalizowania zbieranych doświadczeń, ich uporządkowania i przedstawienia, co w znacznej mierze przyczynia się do zwiększenia zrozumienia i zapamiętania nowych informacji. To nie jest proste zadanie, ale jego realizacja umożliwia wzajemną wymianę informacji znacznie poszerzającą ogólny zakres wiedzy, pozwala na syntezę zdobytej wiedzy, odniesienie tej wiedzy do tego, co wiedziały dzieci dotychczas oraz przyczynia się do odczucia satysfakcji budującej poczucie własnej wartości. Ćwiczenia w zakresie budowania własnych reprezentacji jest trudne i bardzo istotne dla podnoszenia kompetencji uczniów z nadpobudliwością psychoruchową. W pierwszej fazie reprezentacja jest oparta głównie na przypomnieniu sobie swoich doświadczeń i powiązaniu ich z tematem projektu. W następnej fazie stanowi swoistą dokumentację zdobytych doświadczeń, a w ostatnim etapie wymaga dokonania selekcji w celu przedstawienia ostatecznego wyniku. Uczniowie z nadpobudliwością psychoruchową z

uwagi na swoje trudności w zakresie koncentracji uwagi mają duże problemy z dokumentowaniem zdobytej wiedzy, dlatego potrzebują pomocy w tym obszarze swojej aktywności. Narzędzia wspierania dziecka w tym działaniu jak np. schematy robienia notatek czy szkiców, wypowiedzi nauczyciela pozwalają mu na opanowanie tych umiejętności. Metoda projektów bazuje na tych reprezentacjach, wielokrotne ich tworzenie, pozwala na utrwalenie zdobytych kompetencji, jak również wskazuje możliwości ich wykorzystania w praktyce.

Kolejna cecha to badanie, powalające dziecku na samodzielne odkrywanie wiedzy. Wykorzystując w procesie nauczania metodę projektów stwarza się dziecku możliwość przeprowadzenia badań nad opracowywanym tematem przy użyciu różnorodnych zasobów. Dzieci mogą eksplorować i analizować różne przedmioty poprzez ich polisensoryczne poznanie, czy posługiwanie się nimi. Mogą poszukiwać wiedzy poprzez pracę w terenie, zapraszanie ekspertów, rozmowę z rodzicami czy też szukanie informacji w książkach, Internecie itd. Aktywność badawcza dziecka, której celem jest eksplorowanie rzeczywistości

przynosi zwykle największe rezultaty w podnoszeniu efektywności nauczania, bo zazwyczaj jest ona oparta na zainteresowaniach dzieci. Pozwala to dzieciom aktywnie rozwijać swoje zainteresowania, budując tym samym motywację do dalszej pracy. W ten sposób uczniowie wykorzystując swoje mocne strony mogą wiele wnieść do wiedzy zdobywanej przez całą klasę. Poszukiwanie wiedzy w metodzie projektów stwarza możliwość dzieciom w angażowanie się w wiele różnych czynności zarówno twórczych jak i ekspresyjnych. Nawet te, które wydają się na pozór niezwiązane z projektem, pozwalają dziecku doświadczyć nowego ich rozumienia, opartego na odkrywaniu powiązań z tematem projektu. Inna perspektywa pogłębiania tematyki projektu tylko go wzbogaca, uczy też poszanowania inności. Zapewnia ona też możliwość zajmowania się przez dziecko interesującym go tematem, który w końcowym podsumowaniu stanowić będzie znaczący wkład w pracę całej grupy. Taki sposób zdobywania wiedzy umożliwia uczniom z nadpobudliwością psychoruchową wybór aktywności badawczej zgodnej z jego zainteresowaniami jak i możliwościami. Uczy poszukiwania wiedzy, jej analizowania, pogłębiania i dokumentowania. Pozwala też na spojrzenie na opracowywany temat z różnych punktów widzenia, wskazując tym samym na niezależność poznawczą każdego człowieka. Samodzielne zdobywanie wiedzy uczy też planowania tego procesu. Dla uczniów z nadpobudliwością psychoruchową szczególnie korzystne jest wyćwiczenie umiejętności planowania, systematycznej pracy i kończenia podjętego działania, dzięki którym efektywność podejmowanych przez nich aktywności może znacznie się polepszyć.

Ostatnia cecha strukturalna metody projektów to pokaz, który ma na celu zdobycie kompetencji w zakresie dokumentowania procesu uczenia się. Stwarza on też możliwość podnoszenia kompetencji w zakresie ekspozycji społecznej. Realizując projekt uczniowie mogą pracować indywidualnie, zbiorowo czy zespołowo, by jednak projekt mógł zostać opracowany musi być zapewniony przepływ informacji. W związku z tym dzieci na bieżąco dzielą się

swoimi indywidualnymi lub grupowymi odkryciami. Systematyczny pokaz efektów pracy pozwala na określenie poziomu realizacji projektu. Pomaga również zauważyć jak wzrasta ich zasób wiedzy i umiejętności, co podnosi poziom motywacji do dalszej pracy, co jest szczególnie ważne dla dzieci z nadpobudliwością psychoruchową. Dzielenie się własnymi doświadczeniami, może przybierać bardzo zróżnicowaną formę między innymi werbalną, plastyczną, techniczną, matematyczną itd. Przygotowanie przez dzieci końcowego pokazu wymaga od uczniów przeprowadzenia ewaluacji całego projektu, dokonania jego analizy, wyciągnięcia wniosków i ich przedstawienia. To jest trudne, ale też przyjemne, ponieważ pozwala dzieciom na odkrycie, jak dużą pracę wykonały, dzięki której ich poziom doświadczeń i wiedzy znacznie się poszerzył. Końcowy pokaz projektu, pozwala wszystkim dzieciom na przeżycie sukcesu, bez względu na zakres uczestnictwa w jego realizacji. Jest to bardzo istotne dla uczniów z nadpobudliwością psychoruchową, które często nie kończą powożonych im zadań. Praca metodą projektów pozwala im na pracę w zakresie własnych możliwości, która jednak staje się istotną częścią zintegrowanej całości. To powoduje, że stwarza im się szansę partnerskiego włączenia w zespół klasowy i wspólnego przeżycia w nim sukcesu (S. C.Chard, 1998; J.H. Helm, L.G. Katz,, 2003).

Wskazówki metodyczne do pracy metodą projektów dla dzieci z nadpobudliwością psychoruchową.

Etap I

- a. Wybór tematu – temat powinien wynikać z zainteresowań dziecka, co pozwala na zwiększenie motywacji dziecka do dalszego działania. Jeżeli temat podany jest przez nauczyciela powinien odwoływać się do zainteresowań dzieci. Powinien on być bliski dziecku, a zarazem wzbudzający jego ciekawość. Nie może być zbyt rozbudowany, aby nie powodować nadmiernej stymulacji.
- b. Opracowanie wstępnej siatki – zagadnienia, które podają dzieci powinny być wyrażone w formie konkretnej np. jeżeli dzieci jeszcze nie czytają - to za pomocą etykiety obrazowej, jeżeli piszą, a sformułowanie jest abstrakcyjne w nawisie należy podać wyrażenie ukonkretniające. Siatka powinna być uporządkowana i przejrzysta dla dziecka z nadpobudliwością psychoruchową. Należy, więc niektóre luźno rzucane pomysły przez dzieci grupować w zagadnienia tematyczne, tak by końcowy efekt porządkował dziecku ten rodzaj aktywności.
- c. Zajęcia wprowadzające w temat projektu - które budują dla całej grupy wspólne doświadczenia w tym obszarze. Zajęcia takie stwarzają możliwość dzieciom przybliżenia tematu projektu. Dzieci dzięki własnym przeżyciom, samodzielnemu działaniu mają możliwość lepiej zrozumieć temat projektu, nad którym będą pracować. Warto by w tych działaniach nauczyciel zadbał o doświadczenia kinestetyczne dzieci.

- d. Podjęcie decyzji o realizacji projektu – stwarza okazję do podejmowania przez dzieci decyzji odnoszących się do ich przyszłej aktywności. Warto dzieciom z nadpobudliwością psychoruchową wskazać konkretne konsekwencje podjęcia takiej decyzji np. na tzw. linii czasu. Umieszcza się na osi, jakie działania będą podejmowane, gdy wybierzemy ten temat. Stworzenie takiego schematu działań strukturalizuje tym dzieciom dalszą pracę.
- e. Wspólnie układanie siatki tematycznej odnoszącej się do obecnego stanu wiedzy - określenie aktualnego stanu wiedzy z perspektywy nauczyciela pomaga w odpowiednim doborze treści do możliwości dzieci. Tworzenie takiej siatki pozwala nauczycielowi na pokazanie przed klasą, każdego ucznia w innej roli – roli eksperta. Odpowiednie zaaranżowanie takiej sytuacji, pozwala na budowanie pozycji społecznej takiego ucznia w klasie, a także sprzyja budowaniu jego poczucia własnej wartości. Budowanie takiej siatki sprzyja organizacji zajęć na zasadzie dyskusji dzieci na dywanie lub przy tablicy, taka luźna forma umożliwi dzieciom nadpobudliwym psychoruchowo zaspokojenia potrzeby ruchu. Z drugiej strony luźna forma zajęć utrudnia koncentrację na zadaniu takich dzieci, dlatego nauczyciel powinien jednak opierać się o zapis siatki, który będzie mobilizował i ukierunkowywał aktywność dziecka.
- f. Opracowanie siatki lub listy pytań określającą czego chciałyby się dzieci dowiedzieć podczas realizacji projektu – pozwala na zdiagnozowanie obszaru zainteresowań dzieci, ich świadomości i dojrzałości w poszukiwaniu wiedzy o danym zagadnieniu. Nauczyciel pracujący z uczniami z nadpobudliwością psychoruchową powinien zadbać by pytania te były jak najbardziej odnoszące się do konkretnych zainteresowań dzieci, sprawdzić czy podczas ich tworzenia dzieci były na tyle skoncentrowane by je zrozumieć, a także powinien kontrolować, by pytań odnoszących się do badanych zagadnień nie było zbyt dużo (grupowanie niektórych pytań). Struktura pytań powinna być prosta niezbyt rozbudowana, by mogła porządkować przyszłą pracę tych dzieci.

Etap II

1. Analiza wstępnej siatki - poprzez uzupełnienie wstępnej siatki o wiadomości i umiejętności, które dzieci już posiadają, a których będą poszukiwać. Jest to moment, w którym nauczyciel musi dokonać weryfikacji sporządzonych siatek tematycznych mająca na celu powiązania wiedzy z umiejętnościami. Na podstawie takich siatek zostaną zaplanowane zajęcia terenowe, wizyty ekspertów, gości. Jest to kluczowy moment dla nauczyciela do odpowiedniego ukierunkowania pracy zgodnie z możliwościami i potrzebami uczniów. Nauczyciel powinien sprawdzić, czy wyznaczone w siatce zadania są optymalne dla dzieci z nadpobudliwością psychoruchową, czy może wymagają przeformułowania lub dopracowania. Czy ich realizacja nie będzie zbyt stymulująca. W pracy z dziećmi nadpobudliwymi nauczyciel musi pamiętać o ich ochronie przed

nadmiarem bodźców (niedostarczanie nadmiernej stymulacji, tj. unikanie hałasu i sytuacji nadmiernie emocjonujących), unikanie sytuacji przewyższających odporność dziecka, np. długiego pobytu na koncercie. Pod kątem konstrukcji samej siatki, nauczyciel powinien zadbać, by wszystkie zawarte w niej sformułowania były zrozumiałe dla dzieci, oparte na konkretności (etykieta obrazowej lub ukonkretnionych wyrażeniach), a sam układ był jak najbardziej podporządkowany powtarzającym się schematom.

2. Czas aktywności badacza - czyli samodzielnego zdobywania wiedzy i umiejętności. To okres stwarzający olbrzymie możliwości wsparcia ucznia z nadpobudliwością psychoruchową. Struktura projektu pozwala na zdobywanie wiedzy i umiejętności dzieci w bardzo zróżnicowany sposób, zgodny z zasobami ucznia. Czas badacza, podczas którego dzieci odbywają wizyty terenowe, zapraszają ekspertów i gości, pozwala na stworzenie takiego pola doświadczeń dziecku z nadpobudliwością psychoruchową, które będzie optymalne dla jego potrzeb i możliwości. Z jednej strony dowolność wyboru formy aktywności stwarza możliwość zaspokojenia indywidualnych potrzeb dziecka w tym potrzeby ruchu. Z drugiej strony zajęcia takie są jednak mało ustrukturalizowane, co zwiększa rozpraszalność uwagi jeszcze bardziej zmniejszając efektywność podejmowanych działań. W związku z tym nauczyciel powinien umiejętnie sterować aktywnością dziecka z nadpobudliwością psychoruchową. Z jednej strony niehamować tej aktywności, z drugiej dyskretnie ukierunkowywać ją na cele pożądane, wartościowe i na formy społecznie akceptowane. Podczas aktywności badacza nauczyciel powinien stworzyć dziecku okazje do zaspokojenia wzmożonej potrzeby czynnego odpoczynku, ruchu i aktywności. W celu zwiększenia skupienia uwagi zajęcia powinny mieć strukturę spiralną składającą się z powtarzających sekwencji: odpoczynek, zaspokojenie potrzeby ruchu, wyciszenie, koncentracja uwagi i znów odpoczynek. Długość tych sekwencji, będzie oczywiście uzależniona od możliwości konkretnych dzieci. W pracy z dziećmi z nadpobudliwością psychoruchową nauczyciel powinien zwrócić szczególną uwagę, na to by uczeń ten mógł samodzielnie zostać ekspertem w jakiejś części realizacji projektu, mógł ją zrealizować od początku do końca. Pozwoli to na budowanie jego lepszej pozycji w klasie i podniesienie poczucia własnej wartości. W przydzielaniu jednak zakresu poszukiwanej wiedzy, nauczyciel musi mieć na uwadze, by został on odpowiednio przygotowany. Cele stawiane dziecku powinny być osiągalne, na odpowiednim poziomie trudności, i niezbyt odległe w czasie. Dyskretna pomoc nauczyciela, zapewnia dziecku osiągnięcie celu, wykonanie zadania, doprowadzenie czynności do końca. Wyznaczone zadania dla dziecka z nadpobudliwością psychoruchową powinny móc być realizowane etapowo. Tak by pomiędzy wykonywaniem poszczególnych etapów był czas na częste przerwy, a krótki okres pracy nagrodzony satysfakcjonującym efektem budującym motywację do dalszego działania. Sukcesy, jakie dzieci odnoszą na tych poszczególnych etapach, kształtują u tych dzieci poczucie własnej wartości, pozwalając na dostrzeżenie i wypracowanie „mocnych stron” dziecka, przyczyniając się do rozwijania ich zainteresowań i

pasji. Uczeń taki powinien również otrzymać materiał do poszukiwań, który jest konkretny i mu bliski. Właściwe kierowanie poleceń do dziecka z nadpobudliwością psychoruchową zwiększa efektywność wykonywanych zadań. Polecenia dla ucznia z nadpobudliwością psychoruchową powinny być krótkie, konkretne, szczegółowe oraz bezpośrednie. Wypowiedane spokojnie, lecz stanowczo z zachowaniem kontaktu wzrokowego i bliskiej odległości. W taki sposób kierowane polecenia nauczyciel ma możliwość wyegzekwować. W odpowiednim opracowaniu materiału badawczego dziecku mogą pomóc pytania, tabele czy schematy, które uczeń będzie uzupełniał, co pozwala na uporządkowanie uzyskanej wiedzy, ale także na zbudowanie struktury podejmowanej aktywności. Dziecko z nadpobudliwością psychoruchową znacznie lepiej pracuje w ramach stałej struktury aktywności, dlatego przy wszelkich zmianach struktury konieczne jest wcześniejsze jego uprzedzenie oraz zapowiedź kolejnych etapów struktury. Pomocą w budowaniu struktury zajęć jest też siatka. Nauczyciel powinien odwoływać się do siatki, gdzie są wyznaczone konkretne cele do realizacji. Jeżeli są one zbyt mało szczegółowe i konkretne, należy stworzyć dla tych dzieci takie uszczegółowienia, które pomogą im w realizacji zadań. Praca nad zadaniem wymaga u dzieci z nadpobudliwością psychoruchową ustalenia bardzo konkretnych reguł, które pomagają mu utrzymać pożądaną kierunek działania. Wyjście poza te reguły powinno być przez nauczyciela konsekwentnie krytykowane z zaznaczeniem, że krytyce podlega sposób postępowania dziecka, a nie samo dziecko. Reguły pozwalają też na ruchy wyprzedzające nauczyciela, uprzedzające dziecko o konsekwencji niepożądanych zachowań, w celu niedopuszczenia do nich. Takie przypomnienia reguł nauczyciel powinien zawsze mówić w formie informującej, a nie krytykującej. Praca nad projektem powinna też posłużyć nauczycielowi do ćwiczenia koncentracji uwagi szczególnie podczas interesujących dziecko zajęć. Wraz z ćwiczeniami czas koncentracji na zadaniach powinien się wydłużyć. Każda działalność małych badaczy kończy się przedstawieniem zdobytej wiedzy za pomocą opisów, rysunków, działań konstrukcyjnych, zabaw, inscenizacji itp. Takie działanie wspiera między innymi kształtowanie kompetencji ekspozycji społecznej. Może ona jednak stanowić problem dla ucznia z nadpobudliwością psychoruchową, z racji na dużą chaotyczność podejmowanych działań. Pomoc w opracowaniu i uporządkowaniu zdobytej wiedzy mogą stanowić wcześniejsze siatki, schematy itp. które wypełniał uczeń podczas realizacji projektu. W metodzie projektów dzieci mają dowolność wyboru środka przekazu, dzięki czemu uczeń może zaprezentować swoją wiedzę za pomocą różnych konkretnych, które będą stanowiły podporę tego przekazu np. rysunki, zdjęcia, schematy czy prezentacje multimedialne.

3. Uaktualnianie siatki – podczas całego okresu badawczego, dzieci z nauczycielem systematycznie powinny uzupełniać siatkę. Rolą nauczyciela jest zadbanie, aby po każdym zrealizowanym zadaniu nastąpił powrót do siatki i wprowadzenie do niej nowo zdobytej wiedzy, a także określenie na ile udało się znaleźć odpowiedzi na

zawarte w niej pytania. Ma to na celu nie tylko porządkowanie i archiwizowanie zdobytych wiadomości, ale również budowanie u dzieci poczucia sukcesu. Każdy powrót do siatki i uzupełnienie jej o nową wiedzę stwarza pole dla nauczyciela do wskazania jak pracowali uczniowie, jakie efekty osiągnęli dzięki włożonej pracy. Umożliwia to dzieciom z nadpobudliwością psychoruchową zobaczenie efektów swojej pracy. Z racji na niski poziom koncentracji uwagi zadania muszą nieraz zostać podzielone na etapy, tak by dzieci często doświadczaly sukcesu budującego motywację do dalszej realizacji zadania. Stawarz też przestrzeń dla podkreślenia roli wszystkich uczniów we wspólnym realizowaniu zadania, które zakończyło się sukcesem. Przeżycie sukcesu grupowego może być nieraz, w przypadku dzieci z nadpobudliwością psychoruchową, jedyną dostępną formą jego osiągnięcia. W czasie uaktualniania siatki, może ona być również na bieżąco weryfikowana przez uczniów, uzupełniania o nowe obszary zainteresowań. Powrót do siatki umożliwia wyznaczenie dalszej kolejności zadań, które będą podlegały realizacji, co pomaga w budowaniu struktury aktywności. Świadoma i przede wszystkim systematyczna praca z siatką ułatwia dzieciom z nadpobudliwością psychoruchową zrozumienie zadań jakie są przed nimi stawiane, dzięki czemu umożliwia ich efektywne zaplanowanie.

Etap III

Podsumowania zdobytej wiedzy i nowych umiejętności- po ostatecznym uzupełnieniu siatki następuje podsumowanie zdobytej wiedzy i umiejętności. Określenie na ile dzieciom podczas realizacji projektu udało się odpowiedzieć na postawione pytania, czego dzieci nie zrealizowały i co było tego przyczyną, a także, o jakie treści dzieci rozszerzyły swój projekt w stosunku do pierwotnych założeń. Etap ten jest bardzo istotny w ostatecznym określeniu przez dziecko, czego podczas projektu się nauczyło. Na celu ma też uświadomienie dzieciom odniesionego sukcesu, jakim była realizacja projektu. W przypadku dzieci z nadpobudliwością psychoruchową ostateczne zebranie materiału musi mieć formę uporządkowaną najlepiej tworzącą schematyczną strukturę, co w przypadku metody projektów ułatwia konstruowana przez okres jego trwania siatka. Przedstawiona w niej wiedza powinna być uporządkowana i ukonkretniona, a w przypadku bardzo rozbudowanych projektów w odpowiedni sposób skondensowana. Tak by dla uczenia z nadpobudliwością psychoruchową stanowiła pomoc w porządkowaniu i uwewnętrznieniu zdobytej wiedzy Warto zadbać by w taki sposób przygotowane siatki dzieci miały w swoich notatkach: zeszytach czy segregatorach, tak by były one dla nich dostępne, oczywiście można je też przygotować w formie elektronicznej. Nauczyciel podczas podsumowania powinien dokonać ostatecznej diagnozy, czy na pewno cały zakres przerobionego materiału jest dla wszystkich dzieci zrozumiały i został opanowany. Zebranie materiału służy także ocenie pracy, którą wykonali uczniowie podczas jego zbierania, jest to moment w którym nauczyciel ma możliwość podkreślenia w sposób naturalny roli wszystkich uczniów w osiągnięciu sukcesu całej grupy. Kształtowanie w taki sposób

poczucia sukcesu buduje u wszystkich dzieci poczucie własnej wartości, a zarazem motywację do podejmowania dalszych działań. Po takiej analizie projektu następuje zaplanowanie wydarzenia kulminacyjnego, mającego być ostatecznym podsumowaniem realizowanego projektu, weryfikacją stawianych przez dzieci hipotez i oceną realizacji celów.

Wydarzenie kulminacyjne - wspólne przedsięwzięcie, jakim jest przygotowanie zaprezentowania przeprowadzonego projektu. Ma ono umożliwić dzieciom odkrycie jak istotną oni wiedzę odkryli, wzajemną wymianę doświadczeń. Dzieci przy planowaniu wydarzenia kulminacyjnego muszą określić, w jaki sposób i z kim będą chciały się tą wiedzą i umiejętnościami podzielić. Wybranie grupy odbiorców, stwarza możliwość nauczycielowi dzieci z nadpobudliwością psychoruchową na zmianę ich wizerunku w szkole czy najbliższym środowisku. Pozwala tym uczniom wejść w rolę pożądaną społecznie np. eksperta. Forma wydarzenia kulminacyjnego stwarza nauczycielowi duże możliwości zaangażowania wszystkich uczniów np. dzieci z nadpobudliwością psychoruchową mogą coś wnieść na scenę, opracować po wystawie itp. Podsumowanie projektu może być przedstawione w formie np. wystawy, książki, przedstawienia, spotkania, warsztatów itp. Dobór formy wydarzenia kulminacyjnego powinien wynikać z inicjatywy dzieci, ale także powinien być kontrolowany przez nauczyciela, czy faktycznie jest on dobrany do możliwości dzieci. W pracy z dziećmi z nadpobudliwością psychoruchową warto ten moment wykorzystać do budowania ich pozycji społecznej, podnoszenia poczucia własnej wartości, bo przecież dzieci te nie często mają możliwość wejścia w rolę akceptowaną i podziwianą społecznie. Nauczyciel jednak musi wykazać się dużym wyczuciem, żeby przekaz uczniów z nadpobudliwością psychoruchową nie powodował jeszcze większej ich stygmatyzacji.

Końcowa analiza przeprowadzonego projektu – ostateczne podsumowanie pracy nad projektem i wydarzeniem kulminacyjnym. To moment, w którym nauczyciel wskazuje jak zdobyta wiedza i umiejętności dzieci podczas realizacji projektu została wykorzystana w praktyce (wydarzeniu kulminacyjnym). Podczas tej końcowej analizy projektu powinna nastąpić ewaluacja pracy dzieci nad projektem: jakie działania były dobrze zaplanowane, czego im zabrakło lub utrudniało przygotowanie np. wydarzenia kulminacyjnego. Ta ewaluacja ma służyć podniesieniu jakości i efektywności pracy dzieci, ale także budowaniu poczucia sukcesu. W przypadku dzieci z nadpobudliwością psychoruchową daje możliwość wskazania na zasoby dziecka jak i jego słabe strony. Praca projektem umożliwia nie tylko rozmowę na ten temat, ale także pozwala na odwołanie się do przeżyć dziecka z realizacji projektów. Praca na konkretnych doświadczeń dziecka powiązana z emocjami jest oczywiście znacznie bardziej efektywna. Wskazuje, też dziecku z takimi problemami, strategie jakie opracowała podczas realizacji projektu i które przyniosły wymierne efekty. Warto więc, żeby nauczyciel pracujący metodą projektów z uczniami z nadpobudliwością psychoruchową dobrze przeanalizował wachlarz możliwych zastosowań tej metody do wspierania wszechstronnego rozwoju tego dziecka.